

Социалната власт на лидерите

Красимира Петрова

Проблемът **социална власт** е ключов за социалната психология. Разглеждат се въпроси, засягащи властта на определена личност, на социална група на едно общество над друго.

Измеренията на социалната власт са практически неизброими. Те обхващат всички сфери на социалния живот, отнасят се както до личността, така и до обществото, тоест, властта е личностен и наиндивидуален проблем.

“Властта се определя като способността или потенциала да се влияе върху другите и същевременно да се оказва съпротивление на другите”. (Енциклопедия по психология, 1999, 129).

В социалната психология проблемът за властта се обвързва с лидерството, тъй като съществена характеристика на лидерите е използването на различни форми на социална власт, с които личността на лидера доминира над останалите.

В “Handbook of leadership” са разгледани множество теории за лидерството (Stogdill, 1974, 7-27), някои от които се отнасят до представянето му като форма на социална власт, между които:

1. Персоналистичното направление (Богардус) – лидерът е активна персона, която влияе върху поведението на другите.
2. Лидерството е убеждаващо съгласие (Олпорт, Банис).
3. Лидерството е социално влияние (Шартъл, Масарик).
4. Лидерството е форма на убеждаване чрез налагане на авторитарна власт.
5. Лидерството е социална власт (Яуда).

6. Лидерството е активна поведенческа изява и функция (Фидлер).

Многобройни са определенията за социална власт.

М.Вебер я дефинира като:

“...възможност за налагане на нечия воля върху поведението над други индивиди” (Гълбрайт, 1993, 9).

Б.Ръсел я описва като:

“...висш стремеж на човечеството и най-голямото му възнаграждение” (Гълбрайт, 1993, 8).

Според Дж.Бенет (по Андреева, 1998, 387):

“..властта е притежаването на онези личностни характеристики и (или) ролево-произтичащи привилегии или отговорности), които позволяват на човека да налага санкции и да принуждава другите да се държат по-определен начин”.

Друг съществен проблем, който вълнува учените, са формите на социална власт.

Според Гълбрайт е необходимо да се говори за три основни форми на социална власт:

- принуждаваща,
- компенсаторна,
- условна.

Първата се дефинира като способност на някой да се наложи над друг, заплашвайки го със санкции, въпреки явното нежелание на последния да се подчини, т. е., като го принуждава.

Компенсаторната форма на социалната власт, се свързва с положителното възнаграждение от страна на власт имащия като компенсация на нещо ценно, което подчиняващият се индивид жертва. На практика това означава купуване на подчинения.

Условната власт се характеризира с упражняване на влияние “чрез промяна в мнението” (Гълбрайт, 1993, 11, 12), като тази промяна се представя като логична и полезна.

Последната функционира на равнище промяна в идеите, ценностите, тя не изисква задължителност, принудителност, а е субективно обусловена.

Условната власт притежава подчертано социален контекст, свързан с влиянието, което културата, рекламите, масмедии-те налагат върху личността. Нейният скрит характер на влияние я характеризира като "личен морален избор на индивида". (Гълбрайт, 1993, 37).

Класификацията на Дж.Френч и Б.Рейвън за формите на социална власт с присъщите им характеристики е следната:

- **легитимна власт**, която произтича от социалната роля или положението на упражняващия властта. Лидерът се възползва от правото си да властва, а субектът, спрямо когото е насочена, е убеден, че е длъжен да се подчинява. Легитимната власт е следствие от социалните норми в обществото. Тя е свързана с власт на авторитета. За нея е характерно, че власт имащият съзнава ограничеността на влиянието си, че не принуждава или възнаграждава, защото подчиняващият е убеден, че легитимността изисква подчинение;

- **възнаграждаваща власт**, отразява възможността на упражняващия да дава награди, към които подчиненият се стреми в замяна на нещо, което той извършва или дава. Този тип власт може да се изрази в предметни или в по-абстрактни награди. Две са основните условия за реализиране на този тип – едното, че човекът, който я реализира, трябва да познава потребностите на подчиняващия се и другото, да може да му осигурява наградите, да го подкрепя според неговите индивидуални предпочитания.

- **принуждаваща власт**, която в известен смисъл се противопоставя на възнаграждаващата, или най-общо казано, при нейното реализиране власт имащият прилага санкции, наказания за неподчинение. Наказанията включват широк спектър възможности: от ограничения за нещо желано през натиск

(физически, психологически), причиняване на болка или страдание. Основен недостатък на този тип власт е, че тя настройва подчиняващия се враждебно и няма дълготраен ефект върху поведението му.

Последните два типа власт изискват постоянно активно наблюдение от страна на лидерите, тъй като имат подчертано временен характер. Освен това и в двата случая се налага увеличаване на дозите наказания или награди.

- **информационната власт** произтича от способността на власт имащия да осигури информация на подчинения, че изискванията за промяна в мнението или поведението му ще са добри за него. Основно правило в използването на информационната форма на власт е, че информацията трябва да се поднесе убедително, да бъде максимално безпристрастно насочена, да притежава поверителност и да спечели одобрението на подчиняващия се. В случая е почти невъзможно този тип социална власт да е ориентирана безпристрастно, тъй като личността на лидера непременно оказва влияние върху подчинения;

- **експертната власт** се свързва с убеждения у подчинените, че власт имащият притежава по-добри познания в областта, която го вълнува. Тя се крепи на виждането на подчинения за другия като знаещ и можещ, който е по-добре информиран и е заслужил определението “експерт”.

Човек притежава склонност да се вслушва в съвети, в мнения на специалисти, още повече, ако дейността му е отдалечена от областта, в която друг е експертно лице. На основата на експертната власт се достигат добри резултати в повлияването на поведенчески промени, но тя е и същевременно неефективна, поради друга склонност на хората – да се съмняват в експертното мнение на другите. Тази форма на социална власт се отличава и с крайно опасни изяви, като например, злоупотреби с нея, основаващи се на недобронамереност, некомпетентност, при желание на някои личности да се представят в ролята на експерти;

• **референтната власт** е доста разпространена форма на социална власт, която се опира на желанието на подчиняващия се да прилича на власт имащия. Тя е свързана с потребността на хората от социално сравняване, от принадлежност към нещо, към някого, особено ако този някой е значим за обществото, за личността. Подобен тип социална власт притежава възрастови детерминанти, които са обвързани с някои личностни характеристики. Референтната власт представлява мерило за личността, за нейната позиция в обществото, в групата. Подхранва самочувствието на личността, но може да провокира и крайни форми на подчинение: принадлежност към секти или групи с антисоциален характер.

Друга особеност на референтната власт е, че подчиняващият се не е задължително да познава лицето, на което се подчинява и той може да бъде в сферата на неговите представи за референтната личност, негово идеално "Аз";

"М. Сакс, повдига интересния въпрос за отрицателната референтна власт, т. е., оказването на влияние на някои да бъде точната противоположност на онова, което влияещият прави или защитава" (по Андреева, 1998, 391).

Съществен проблем за социалната психология е търсенето на източниците на властта. Мненията произхода им са разнообразни. Ще се спрем само на едно виждане, към което се присъединяваме.

Гълбрайт (Гълбрайт, 1993, 41-77) определя следните източници на социална власт:

А. Произтичащи от влиянието на личността на лидера:

- личността с присъщите ѝ характеристики, между които и външни (видими) и невидими (вътрешни);
- способностите на личността – за внушение, легенди за миналото ѝ миналото (особено се цени от възпитаниците);

- организаторски способности, които структурират групата и налага бимодалност;
- достъп до три основни средства – да награждава, да принуждава и да въздейства на равнище “идеи”;
- с умения да разнаобразява целите и задачите в дейността на групата;
- способност да се убеждава другия;
- способност да се влияе върху емоционалната структура от психичния апарат на личността;
- владееене на механизмите и техниките на внушението;
- умение за печелене на положително отношение към личността на лидера;
- емпатичност;
- търпение, толерантност;
- активност, ангажираност, инициативност;
- умения да контролира изпълненията на изискванията към всеки член на социалната общност и др.

Б. Произтичащи от влиянието на институциите:

- ритуали, традиции в групата, които се подържат от лидера;
- високо оценявани от групата личностни характеристики, изведени като социален модел;
- ситуацияция на защитеност на личността в групата.

В. Произтичащи от влиянието на собствеността, била тя духовна или материална:

- желанието на човек да се обединява с другите около собственост;
- желание на личността да се чувства част от тази собственост;
- стремеж за общо притежание на богатата и др.

Проблемите на лидерството като социална власт се дискутират от десетилетия и вероятно ще продължат да бъдат дис-

кутирани. Подходите към изследванията на социалната власт – също. В този смисъл, вероятно успешен би бил този, който разглежда проблема с оглед търсене на разрешение, конкретно за всяка социална институция.

Литература

1. **Андреева, Л.**, Социално познание и междуличностно взаимодействие, С., 1999.
2. **Гълбрайт, Дж., К.**, Анатолия на властта, С., 1993.
3. Енциклопедия по психология, превод от англ. език, С., 1999.
4. **Stogdill, R.**, Handbook of leadership, 1979.